

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 373.2.015.31-056.36:792

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.17>

Юрій БОЙЧУК

доктор педагогічних наук, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор, ректор Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0001-8583-5856

Людмила ДРОЖИК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ORCID: 0000-0002-5290-6715

Наталія НАУМЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ORCID: 0000-0003-0658-1769

Ірина ЩЕРБАК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ORCID: 0000-0002-0537-7937

Бібліографічний опис статті: Бойчук, Ю., Дрожик, Л., Науменко, Н., Щербак, І. (2022). Театралізована ігрова діяльність як технологія емоційного розвитку дошкільника із ЗПР. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 114–123, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.17>

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА ІЗ ЗПР

В статті розглянуто шляхи розвитку емоційно-вольової сфери дошкільників із затримкою психічного розвитку. Зазначено, що емоційно-вольова сфера являє собою комплекс властивостей особистості людини, що характеризують зміст, якість та динаміку її почуттів та емоцій. Охарактеризовано специфіку емоційно-вольової сфери у дітей з затримкою психічного розвитку, що проявляється у неможливості на тривалий час сконцентруватися на цілеспрямованій діяльності. Виявлено, що психологічною причиною нестійкості емоційно-вольової сфери є низький рівень довірливої психічної активності, прояв негативних характеристик кризового розвитку, труднощі у встановленні комунікативних контактів, поява емоційних розладів. Наголошено на тому, що серед психокорекційних технологій, завдяки яким можна здійснити позитивний вплив на емоційний розвиток дітей із затримкою психічного розвитку, є театралізована ігрова діяльність, оскільки дозволяє дітям емоційно та фізично розрядитися, сприяє формуванню лідерських якостей, умінню спілкуватися з однолітками, знаходити способи спілкування, долаючи почуття боязкості.

Досліджено, що корекційно-розвиткова робота з дошкільниками з затримкою психічного розвитку має включати такі напрямки театралізованої діяльності, як режисерські ігри: настільний театр картинок, настільний театр ляльок; ігри-драматизації з пальчиками, ігри-драматизації з ляльками, імпровізація. Охарактеризовано вправи для розвитку уваги та уваги; вправи для формування вміння розуміти та емоційно виражати стани героїв за допомогою інтонації; знаходити засоби виразності для адекватного вираження свого настрою за допомогою

міміки; вправи, які формують вміння психологічно налаштуватися на виконання майбутньої дії, швидко переключатися з однієї на іншу, контролювати міміку, позу, жести; здатність змінювати свої переживання, вираз обличчя, ходу, рух відповідно до емоційного стану.

Ключові слова: емоційний розвиток, емоційно-вольова сфера, дошкільники з затримкою психічного розвитку, театралізована ігрова діяльність, корекційно-розвиткові технології, порушений розвиток.

Yurii BOICHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Corresponding Member of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor, Rector, Kharkov National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, 29 Alchevskikh Str., Kharkov, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0001-8583-5856

Liudmyla DROZHYK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Human Health, Rehabilitation and Special Psychology, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61168

ORCID: 0000-0002-5290-6715

Nataliia NAUMENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Human Health, Rehabilitation and Special Psychology, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61168

ORCID: 0000-0003-0658-1769

Iryna SHCHERBAK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Human Health, Rehabilitation and Special Psychology, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61168

ORCID: 0000-0002-0537-7937

To cite this article: Boichuk Y., Drozhyk, L., Naumenko, N., Shcherbak I. (2022). Teatralizovana ihrova diialnist yak tekhnolohiia emotsiinoho rozvytku doshkilnyka iz ZPR [Theatricalized play activity as a technology for emotional development of preschoolers with mental retardation]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 114–123, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.17>

THEATRICALIZED PLAY ACTIVITY AS A TECHNOLOGY FOR EMOTIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS WITH MENTAL RETARDATION

In the article, the ways of development of the emotional and volitional sphere of preschool children with delayed mental development are considered. It is indicated that the emotional and volitional sphere is a complex of properties of a person's personality, characterizing the content, quality and dynamics of their feelings and emotions. The specificity of the emotional and volitional sphere in children with mental retardation, which is manifested in the inability to concentrate on purposeful activity for a long time, is characterized. Low level of voluntary mental activity, manifestation of negative characteristics of crisis development, difficulties in establishing communicative contacts, emergence of emotional disorders are the psychological reasons for instability of the emotional and volitional sphere. It is noted that among the psychologically corrective techniques through which it is possible to have a positive impact on the emotional development of children with mental retardation, there is theatrical play activity, because it allows children to discharge emotionally and physically, promotes the formation of leadership skills, ability to communicate with peers, to find ways to communicate, overcoming a sense of timidity.

It is researched that correctional and developmental work with preschool children with mental retardation should include such directions of theatrical activity as director's games, table picture theater, table puppet theater; drama games with fingers, drama games with puppets, improvisation. Exercises for the development of imagination and attention are characterized; exercises for the formation of skills to understand and emotionally express the state of the characters through intonation; to find means of expression to adequately express their mood through facial expressions; exercises that form the ability to psychologically tune into the future action, to quickly switch from one

to another; control facial expression, posture, gestures; ability to change their experiences, facial expressions, gait, movement according to the emotional state.

Key words: *emotional development, emotional and volitional sphere, preschoolers with mental retardation, theatrical play activity, correctional and developmental technology, impaired development.*

Актуальність проблеми. Із огляду на біологічні та соціально-економічні негаразди в нашому суспільстві кількість дітей із проблемами в емоційній сфері зростає кожного дня, що породжує їхню емоційну дезадаптацію. На особливу увагу заслуговують діти, у яких найбільший ризик маргіналізації через психофізіологічні, етнічні, релігійні, мовні та інші особливості. Тому питання дослідження емоційної сфери дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку стає найбільш значущим. Дослідження причин, що впливають на формування емоційної сфери дітей цієї категорії, зумовлюються підвищеним ступенем ризику щодо формування у дошкільнят зі зниженою емоційною сферою девіантної поведінки. У дошкільників із затримкою психічного розвитку простежується зниження емоційної сфери, що може призвести до проблем пізнавальної, трудової, ігрової та освітньої діяльності. Серед різних видів технологій, які можна використовувати для розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку виділяють театралізовану ігрову діяльність. Вона вважається результативним засобом формування емоційної сфери особистості дошкільника, тому як носить ігровий характер і може захопити дитину, задовольнити її потребу в енергійній дії, та забезпечує можливості для самоствердження і самовираження дошкільника, що є вкрай важливим при роботі з дошкільнятами із затримкою психічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми розвитку емоційної сфери дитини займалися чимало вітчизняних та зарубіжних психологів, серед яких: В. Абраменкова, Н. Білопільська, Л. Виготський, Т. Гаврилова, Є. Єкжанова, А. Запорожець, А. Миколаєва, Л. Стрелкова, А. Рояк, С. Рубінштейн, У. Ульяновка.

У своїх дослідженнях Л. Виготський та А. Запорожець вказували на те, що тільки погоджене функціонування емоційної і розумової систем, їхня єдність може забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності (Виготський, 1991, 480 с.).

На думку С. Рубінштейна в емоційних проявах особистості можна виділити три сфери: її органічне життя, інтереси матеріального порядку та її духовні, моральні потреби. Він позначив їх як органічну (афективно-емоційну) чутливість, предметні почуття й узагальнені світоглядні почуття (Рубінштейн, 1989, 781 с.).

Науковець Н. Трофаїла зазначає, що формування значної частини емоційного досвіду дитини, зокрема динаміки експресивних дій, адекватності емоційного реагування, розвитку емпатії, саморегуляції, а також виразності особистісних особливостей загальної емоційності, тривожності, сензитивності, фрустрованості відбуваються переважно під впливом саме цих факторів у дошкільному періоді. І чим повнішим є соціальний статус цих умов, тим більш сприятливим є розвиток емоційної сфери дитини (Трофаїла, 2014, С. 155–158).

Аналіз наукових дослідження у галузі спеціальної психології свідчить про наявність недорозвитку емоційної сфери дітей із затримкою психічного розвитку.

Так, Н. Баташева звертає увагу, що у дітей з ЗПР спостерігаються поверховість та нестійкість емоцій, схильність до навіювань, інфантильність (Баташева, 2016, С. 535–538).

У своїх дослідженнях Д. Шулженко звертає увагу, що у дітей з затримкою психічного розвитку характерними особливостями є низький рівень розвитку сприймання, підвищена виснаженість, недостатня продуктивність мовленнєвих процесів, низькі навички самоконтролю, сенсомоторні порушення, що відбивається на особливостях емоційно-вольової сфери (Шулженко, 2013, С. 294–304).

Л. Руденко вказує на те, що успішна взаємодія дитини з ЗПР із соціальним оточенням запобігає проявам та формуванню її агресивних проявів. Однак унаслідок психологічних та фізіологічних особливостей дитина з затримкою психічного розвитку не володіє навичками ефективної, конструктивної взаємодії із соціумом. Тому розвиток цих навичок повинен стати одним із напрямів систематичної психокорекційної роботи з дітьми з ЗПР (Руденко, 2014, С. 197–205).

Таким чином, метою корекційної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку є гармонійне виховання різних почуттів і емоцій, формування в дитини необхідних навичок керування своїми почуттями і емоціями (гнів, занепокоєння, страх, провина, сором, співчуття, жалість, емпатія, гордість, шляхетність, любов та інші); умінь розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують.

Сучасні спеціальні психологи спрямовують свої дослідження на пошук оптимальних форм і технологій, що сприяють корекції порушень емоційного розвитку у дітей із ЗПР.

Найбільш конструктивним напрямом вирішення цієї проблеми, на думку Н. Баташевої, є використання арт-технологій, які розглядаються автором, як спосіб розвитку розуміння власних емоційних станів, розвиток здатності до самопізнання та самовираження, як спосіб позитивної соціалізації та підвищення міжособистісної компетентності і здатності до встановлення гармонійних відносин (Баташева, 2018, 176 с.).

В. Алексєєв та Н. Давидов вказують на ефективність застосування комп'ютерних завдань під час роботи з дітьми з ЗПР, які вчать дітей долати труднощі, контролювати виконання дій, оцінювати результати. З їхньої точки зору, завдяки комп'ютеру стає більш ефективним навчання цілепокладанню, плануванню, контролю і оцінці самостійної діяльності дитини через поєднання ігрових і неігрових моментів, що допомагає не тільки розвивати інтелектуальні здібності дитини, а й виховувати вольові якості (Алексєєв, Давидов, 1988).

На сучасному етап розвитку спеціальної психології відбувається пошук та розробка нових психокорекційних технологій для дітей з затримкою психічного розвитку на основі діяльнісного підходу до особистості.

Л. Виготський визначає драматизацію або театральну постановку, як найчистіший та поширеніший вид дитячої творчості, так як драматична форма відображення життєвих вражень лежить глибоко в природі дітей та знаходить своє вираження стихійно, незалежно від бажання дорослих.

У своїх дослідженнях І. Молодушкіна наголошує, що всі види мистецтва з якими дитина стикається у дошкільному та шкільному віці, впливають на адекватність поведінки, допомагають

регулювати емоційні прояви в колективі, сім'ї, сприяють її корекції (Молодушкіна, 2011, 167 с.).

Таким чином, проблема використання театралізованої діяльності як повноцінної та ефектної складової виховного процесу є предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів минулого та сучасності і висвітлена у роботах таких дослідників, як Л. Артемова, Р. Жуковська, О. Кононко, О. Козлюк, І. Луценко, Л. Макаренко, С. Русова, М. Шуть, Е. Сеген, Ж. Демор, О. Декролі, а також вітчизняних лікарів, серед яких: А. Граборов, В. Кащенко та ін.

Метою статті є дослідження шляхів розвитку емоційної сфери дошкільників з ЗПР засобами театралізованої ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливе місце в структурі затриманого психічного розвитку належить незрілості емоційно-вольової сфери, яка є одним із факторів гальмування пізнавальної діяльності.

Емоційно-вольова сфера являє собою комплекс властивостей особистості людини, що характеризують зміст, якість та динаміку її почуттів та емоцій. Емоції та почуття дитини сильно пов'язані з вольовою сферою.

Нестійкість емоційно-вольової сфери у дітей з ЗПР проявляється в неможливості на тривалий час сконцентруватися на цілеспрямованій діяльності. Психологічною причиною цього є низький рівень довільної психічної активності. Можуть проявлятися негативні характеристики кризового розвитку, труднощі у встановленні комунікативних контактів. У дітей часто спостерігається поява емоційних розладів: діти відчувають страх, тривожність, вони схильні до афектних дій.

Серед іншого дітям із ЗПР властиві симптоми органічного інфантилізму: відсутність яскравих емоцій, низький рівень афективно-потребнісної сфери, підвищена стомлюваність, бідність психічних процесів, гіперактивність. В залежності від переважання емоційного фону можна виділити два види органічного інфантилізму: нестійкий, який відрізняється психомоторним розгальмуванням, імпульсивністю, нездатністю до саморегуляції діяльності та поведінки та гальмівний, що відрізняється переважанням зниженого настрою. Діти з ЗПР несамостійні, безпосередні, не вміють цілеспрямовано виконувати завдання, проконтролювати свою

роботу. І як наслідок для їх діяльності характерна низька продуктивність роботи в умовах навчальної діяльності, нестійкість уваги при низькій працездатності та низька пізнавальна активність, але при перемиканні на гру, відповідну емоційним потребам, продуктивність підвищується. Незрілість емоційно-вольової сфери дітей з ЗПР є одним з факторів, який гальмує розвиток пізнавальної діяльності через несформованість мотиваційної сфери та низького рівня контролю.

Діти з затримкою психічного розвитку відчувають труднощі активної адаптації, що заважає їх емоційному комфорту і рівновазі нервових процесів: гальмуванню і збудженню. Емоційний дискомфорт знижує активність пізнавальної діяльності, спонукає до стереотипних дій. Зміни емоційного стану і слідом за цим пізнавальної діяльності доводить єдність емоцій та інтелекту.

Дослідження свідчать, що формування емоцій, усунення проблем у розвитку емоційної сфери повинні аналізуватися та вивчатися як найбільш суттєві, головні завдання у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Г. Афузова вважає, що вихователям в умовах закладів дошкільної освіти найбільше уваги потрібно приділяти реалізації таких освітніх завдань: навчити дітей спілкуванню, розвивати емоційну сферу, формувати адекватну самооцінку для того, щоб допомогти дітям пізнати себе і світ (Афузова, Федорова, 2011, С. 316–318).

В дослідженнях Н. Баташевої відмічається, що для дітей із ЗПР характерне, перш за все, відставання у розвитку емоцій та спілкування. Найбільш вираженою є емоційна лабільність, невмотивована зміна настрою та емоцій. Недорозвиток емоційної сфери проявляється у слабкій диференційованості та недостатньому розумінні як чужих, так і власних емоцій (Баташева, 2016, С. 535–538).

Також у дітей з ЗПР із запізненням формуються навички комунікації і потреба у спілкуванні, що відображається у недорозвитку колективних видів діяльності за умови збереженості певної потреби у спілкуванні з дорослими. При психічній загальмованості поряд з особистісною незрілістю у таких дітей проявляється несаможиттєвість, нерішучість, повіль-

ність, надмірна прив'язаність до батьків, що призводить до труднощів адаптації у дитячому колективі. Таким чином, увагу в корекційно-педагогічному процесі приділяють, з одного боку, передумовам емоційного розвитку, а з іншого – розвитку основних функцій мовлення: комунікативної, пізнавальної та функції регуляції діяльності (Афузова, Федорова, 2011, С. 316–318).

Серед чималої кількості психокорекційних технологій, які можуть вирішити зазначену проблему, здійснити вплив на розвиток емоційної сфери дитини із затримкою психічного розвитку є театралізована ігрова діяльність. Це та технологія, використання якої дасть певний результат у формуванні емоційної сфери особистості дошкільника з ЗПР. Беручи участь у театралізованій ігровій діяльності, діти дошкільного віку з затримкою психічного розвитку можуть познайомитися з навколишнім світом, з його різноманітністю, через звуки, фарби, образи, а, правильно сформульовані питання, змусять їх думати, розглядати, робити висновки та аналізувати запропоновані ситуації. Також у процесі театралізованої ігрової діяльності, під час роботи педагога з дитиною над виразністю слів персонажів, особистими висловлюваннями, малопомітно відбувається активізація словника дошкільника, покращується звукова культура мови.

Театралізована ігрова діяльність санкціонує вирішення багатьох проблемних ситуацій від імені якогось театрального персонажа. Це допомагає подолати сором'язливість дошкільника, пов'язану з проблемами спілкування, нерішучістю. У цих іграх дошкільник чи педагог є функціонуючою особою, вони разом формують сценки, проводять роль театрального персонажа – площинного чи об'ємного. Вони проживають виставу за позначеним персонажем, діти уявляють його інтонації, міміку (Афузова, Федорова, 2011, С. 316–318).

Дослідники Н. Аніщенко і В. Саприкіна зазначають, що театральна діяльність впливає на розвиток у дітей дошкільного віку емоційної чутливості, вразливості, емоційної пам'яті, експресивності зовнішнього прояву емоції (Аніщенко, Саприкіна, С. 62–70).

Театралізована ігрова діяльність має і психопрофілактичний характер, оскільки дозволяє дітям емоційно та фізично розрядитися.

Рольова і театралізована гра, що активно розвивається, дає можливість формування лідерських якостей у дітей сором'язливих, уміння спілкуватися з однолітками, дитина вчиться знаходити способи спілкування, з часом долаючи почуття боязкості. Театралізована ігрова діяльність є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань і відкриттів дитини, залучає її до духовних цінностей, розвиваючи емоційну сферу дитини, змушує її співчувати персонажам, співпереживати події, що розігруються. В ній діти передають внутрішній світ своїх персонажів, вчать критично оцінювати вчинки та почуття, які значущі не тільки для них, але й для оточуючих людей, йде розвиток емоцій під час відтворення ролей, у дітей підвищується самооцінка.

Тому, на нашу думку, емоційний розвиток дитини дошкільного віку із ЗПР буде відбуватися, якщо вихователі будуть використовувати театралізовану ігрову діяльність у навчально-виховній роботі.

Слід зазначити, що театральна ігрова діяльність грає велику роль для емоційного розвитку дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Вихователь має навчити дітей орієнтуватися в ігровій ситуації, емоційно та пластично розкрити дітей за допомогою коротких ігрових етюдів, створити ігровий задум, спостерігати за самостійною грою дітей, в свою чергу підтримувати та закріплювати мовну активність дітей в ігровій діяльності. Робота має включати наступні напрямки театралізованої діяльності: режисерські ігри: настільний театр картинок, настільний театр ляльок; ігри-драматизації з пальчиками, ігри-драматизації з ляльками, імпровізація.

Гра-драматизація представляється дітям виставою, яка програється глядачам, передбачає вироблення умінь регуляції своєї поведінки та обдумування промови. При розгляданні ілюстрацій дитиною в дитячих книжках необхідно аналізувати з дітьми емоційні стани персонажів. Можна використовувати етюди на розігрування сюжетів. Враховуючи недостатній рівень сформованості мовленнєвих умінь у дітей, використовувати підготовчі вправи для активізації уваги та творчості дітей, що сформує вміння грати будь-яку роль, спрямовану на розвиток розуміння образу; їх різноманітність, міру труднощів та можливість повернення до будь-якого типу вправ на якісному рівні.

Перший тип вправ ми пропонуємо використовувати для розвитку уваги та уваги. Ці вправи навчають дітей контролювати увагу, зосереджуватися на певному об'єкті, розвивають вміння створювати образи з урахуванням асоціацій.

Другий тип вправ має бути спрямований на формування вмінь: розуміти та емоційно виражати стани героїв за допомогою інтонації; знаходити засоби виразності для адекватного вираження свого настрою за допомогою міміки; визначати особливості зовнішнього прояву емоційних станів за різними позами і приймати пози відповідно до настрою та характеру зображуваного героя; визначати особливості зовнішнього прояву емоційних станів за допомогою жестів та пантомімічних сцен.

Третій тип вправ – це варіант дитячого ауто-тренінгу, він формує вміння психологічно налаштуватися на виконання майбутньої дії, швидко переключатися з однієї на іншу, контролювати міміку, позу, жести; тренує здатність змінювати свої переживання, вираз обличчя, ходу, рух відповідно до емоційного стану. Також можна використовувати гру-драматизацію, настільний театр картинок. Діти за допомогою переказу можуть осмислювати зміст казки, обговорювати з ними побачене, ставити їм питання до змісту.

На етапі підготовки до театралізованої ігрової діяльності на заняттях можна використовувати казки різних народів світу та оповідання («Рукавичка», «Коза-дереза», «Упертий півень», «Мишеня та горобенятко», твори В. Багірової «Бабця спить», Г. Барвінка «Ворона та рак», П. Воронько «Є у мене киця Мурка», Р. Завадовича «Песик, котик і коник» тощо). Для розвитку дитячої фантазії та творчості дошкільнят з ЗПР засобами театральної діяльності застосовувати імітаційні ігри, наприклад, «Картина зазвучала», «Картина ожила».

Діти можуть виконувати ролі різних неживих об'єктів (дерев, річки, неба). Крім цього, застосовувати вправи типу «Малювання кольором». У сюжетно-театралізованих ситуаціях дітям надається можливість передавати взаємодію образів відомих літературних та казкових героїв за точної передачі дітьми зображуваного образу. Вони можуть виступати в якості режисерів та акторів у спеціально організованій драматичній дії, при інсценуванні казкових уривків. При цьому входить в уявну ситуацію, приміряти на себе незвичайні ролі, старанно

намагатися відобразити почуття та емоції персонажа у пластичних рухах та голосових імітаціях. Для того щоб діти підготувалися до емоційної передачі ігрового образу, можна включати їх у роботу з підготовки та створення елементів декорації, костюмів.

На заняттях вихователям пропонується спільно з дітьми обговорювати казкові сюжети, аналізувати особливості поведінки та репліки основних героїв. Попередня робота полягає в тому, що перед кожною театральною виставою педагог має обговорити з дітьми обрані ролі, розподілити їх, зробити підбір декорацій, атрибутики, елементів костюма. Діти можуть намагатися самостійно змінити казкові сюжети, по-новому передати у грі настрій та поведінку персонажів під час інсценування.

Творчість дітей виражається й у виборі засобів для більш повної і точної передачі образу, при прояві ініціативи при постановках театральних вистав. У театралізованих іграх виховується творча індивідуальність дітей, формується та розвивається інтерес та чуйність до театральної гри. А також у роботі пропонується застосовувати пальчикову гімнастику для впливу на емоційний рівень розвитку дітей, пластичні та мімічні етюди, читання казок, складання оповідань по картинці; малювання казкових уривків, емоцій, настрою.

Імітаційні вправи використовуються у розвитку інтересу дошкільнят до участі у театралізованій діяльності, мімічні та пластичні етюди для розвитку у дитини здібностей до інтонаційних імпровізацій казкових героїв різними засобами виразності.

Для навчання дітей вираженню емоцій за допомогою експресивно-виразних засобів (міміки, жестів) пропонується застосовувати етюди («Дізнайся за голосом», «Я – хмарка», «Каченятко хлюпочеться у водичці», «Боязке курча», «Брудне порося», «Злий пес», «Цуценя принохується», «Повітряна кулька» тощо.)

Для кращого емоційного сприйняття прослуханих казкових уривків з дітьми слід проводити також продуктивну діяльність, яка сприятиме закріпленню отриманих знань у малюванні, аплікації. Емоційність дітей виявлятиметься у ліпленні, при виготовленні героїв казки, атрибутів гри. Крім зображення казкових героїв малюнку, діти емоційно мімічно показуватимуть іншим дітям зображення малюнку у тому,

щоб вони його відгадали при послідовному відтворенні висловлювання обличчя й пози персонажа, якого потрібно вгадати. Для розвитку інтересу дошкільнят до участі у театральній діяльності, збагачення емоційної чуйності, з дітьми пропонується розігрувати театралізовані вистави.

Так, театралізація народної казки «Зайчикова хатинка» покликана сприяти навчанню дітей емоційному сприйняттю казки, навчанню вимови інтонаційно-виразних фраз і казкових реплік. У дітей у цій діяльності розвивається здатність відтворювати послідовність подій при драматизації казки, діти вчать самостійно вигадувати постановку казки. Наприкінці кожного заняття обов'язково проводити обговорення, які саме види театру продемонстрували діти і які найбільше сподобалися.

Отримані уявлення закріпляти шляхом перегляду ілюстрацій до казок та розповідей, якими діти вчилися визначати емоційний стан героїв. Так само здійснювати роботу з розпізнавання емоцій під час розгляду піктограм із зображенням різних емоційних станів (радості, гніву, здивування тощо). Емоційному сприйняттю дітей допомагають заздалегідь підготовлені педагогом картки із зображеннями казкових героїв.

Для розвитку у дітей навичок визначати та показувати емоційно-виразними рухами та жестами різні емоції, а також для розвитку імітаційних рухів пропонуємо застосовувати ігри-драматизації («Ріпка», «Колобок», «Три ведмеді», «Випадкова зустріч» тощо). Для актуалізації дитячого досвіду та знань у галузі емоцій діти можуть брати участь у таких іграх, як «Імена почуттів», «Гарячий стілець», «Чарівне дзеркало», «Театр масок» тощо.

Підсумком занять можуть стати дихальні вправи, ігри-релаксації, призначені для зняття м'язової напруги. Наприкінці кожного заняття проводити обов'язкове обговорення випробуваних дітьми емоцій, набутого досвіду. Для асиміляції отриманого досвіду, усвідомлення внутрішніх ресурсів та рефлексії занять застосовувати такі ігри-медитації, з використанням релаксаційної музики, як «Струмок радості», «Маяк», «Танець», «Сонячні промінчики».

Також слід приділяти увагу роботі з батьками, організовувати розмови, консультації, створювати інформаційні стенди. Попередньо в індивідуальних бесідах слід з'ясувати,

якого роду допомогу можуть надати батьки під час реалізації театральної діяльності, і відповідно до цього, скласти зразковий план участі батьків у цій діяльності. Також залучати батьків дошкільнят із ЗПР у збагачення предметно-розвивального педагогічного середовища дошкільної освітньої організації новими іграшками, ілюстраціями, книгами. Спільними зусиллями педагогів та батьків можна створити куточок для проведення з дітьми театралізованих ігор та уявлень, який буде включати такі види театру, як площинний, настільний, бі-ба-бо, пальчиковий, тіньовий, театр на фланелеграфі. Обрати місце для зберігання реквізитів, які необхідні для розігрування сценок і вистав (набори ляльок, ширми, маски, костюми, тощо).

Як ми бачимо, театралізовані ігри у дошкільному віці засновані на розігруванні казок і є способом пізнання світу дитиною. Будь-яка казка радує дітей своїм оптимізмом, добротою, любов'ю до всього живого, мудрою ясністю в розумінні життя, співчуттям слабкому, лукавством і гумором при цьому формується досвід соціальних навичок поведінки, а улюблені герої стають зразками для наслідування, здійснюють вплив на емоційний стан дитини. Дитина отримує роль одного з її героїв, залучається до культури свого народу.

Багато різних ситуацій можна вирішити за допомогою театралізованої ігрової діяльності. Застосовуючи театральну ігрову діяльність вихователі мають керуватися певними правилами драматизації:

– *правило індивідуальності*. Драматизація – це не просто переказ казки, у ній немає строго окреслених ролей із задалегідь вивченим текстом. Діти переживають за свого героя, діють від його імені, але пропускають через свою особистість. Саме тому герой, зіграний однією дитиною, буде зовсім не схожий на героя, зіграного іншою дитиною. Та й одна й та сама дитина, граючи вдруге, може бути зовсім іншою. Програвання психогімнастичних вправ на зображення емоцій, рис характеру, обговорення та відповіді на питання дорослого є необхідною підготовкою до драматизації, до «проживання» за другого, але по-своєму.

– *правило загальної участі*. У драматизації беруть участь усі діти. Якщо не вистачає ролей для зображення людей, звірів, то активними учасниками вистави можуть стати дерева,

кущі, вітер, хатинка тощо, які можуть допомагати героям казки, можуть заважати, а можуть передавати та посилювати настрій головних героїв.

– *правило вільного вибору*. Кожна казка програється неодноразово але. Вона повторюється (але це буде щоразу інша казка – див. правило індивідуальності) до тих пір, поки кожна дитина не програє всі ролі, які вона хоче.

– *правило питань, що допомагають*. Для полегшення програвання тієї або іншої ролі після знайомства з казкою та перед її програванням необхідно обговорити, «проговорити» кожну роль. У цьому вам допоможуть питання: що ти хочеш робити? Що тобі заважає у цьому? Що допоможе зробити це? Що відчуває ваш персонаж? Який він? Про що мріє? Що він хоче сказати?

– *правило зворотнього зв'язку*. Після програвання казки проходить її обговорення: Які почуття ти відчував під час вистави? Чия поведінка і вчинки тобі сподобалися? Чому? Хто тобі найбільше допоміг у грі? Кого ти тепер хочеш зіграти? Чому?

– *атрибутика до драматизацій*. Атрибутика (елементи костюмів, маски, декорації) допомагає дітям поринути у казковий світ, краще відчути своїх героїв, передати їхній характер. Вона створює визначений настрій, готує маленьких артистів до сприйняття і передачі змін, що відбуваються під час сюжету. Атрибутика не повинна бути складною, діти можуть виготовляти її самі. Кожен персонаж має декілька масок, адже в процесі розгортання сюжету емоційний стан героїв неодноразово змінюється (страх, веселощі, здивування, агресивність тощо) При створенні маски важливим виявляється не портретна схожість її з персонажем (наскільки точно, наприклад, намальований п'ятачок), а передача настрою героя та нашого ставлення до нього.

– *правило мудрого керівника*. Дотримання та супровід вихователем всіх перерахованих правил драматизації, індивідуальний підхід до кожної дитини.

Можна створювати вистави разом з дітьми, тому як сумісна творча діяльність із створення спектаклю з дітьми і ЗПР залучає в процес постановки навіть недостатньо активних дітей, допомагаючи їм долати сором'язливість і скутість.

У ході підготовки до вистави рекомендується дотримуватися кількох основних правил: не перевантажувати дітей; не нав'язувати свою думку; не дозволяти одним дітям втручатися у дії інших; надавати всім дітям можливість спробувати себе в різних ролях, не розподіляючи їх серед найбільш здібних.

Перша зустріч дітей з п'єсою або інсценуванням повинна бути емоційно насиченою, з метою пробудити інтерес до майбутньої роботи. Як правило, матеріалом для сценічного втілення служать казки, які сповнені дива, таємниць, пригод, перетворень і дуже близькі дитині дошкільного віку.

План роботи над казкою:

I. 1. Читання казки. 2. Показ музичних номерів. 3. Бесіда за змістом.

II. 1. Обговорення кандидатур ролі персонажів казки. 2. Читання казки за ролями.

III. 1. Робота з дитиною-ведучим. 2. Знайомство із вступом.

IV. 1. Робота з артистами: а) виразне читання; б) ігрові рухи; в) міміка. 2. Ознайомлення з малюнком танців.

V. 1. Індивідуальна робота за ролями з фонограмою. 2. Розучування танців. 3. Закріплення.

VI. 1. Робота над танцями. 2. Робота з фонограмою.

VII. 1. Загальна репетиція для всіх учасників спектаклю. 2. Закріплення.

VIII. Генеральна репетиція.

IX. Прем'єра.

Обираючи матеріал для інсценування, потрібно відштовхуватися від вікових і індивідуальних можливостей дитини із ЗПП, знань та умінь дітей, але водночас збагатити їх життєвий досвід, пробудити інтерес до нових знань, сприяти розвитку емоційної сфери та творчих можливостей. У сучасних програмах для освітніх установ пропонується велика кількість різноманітних літературних творів, у тому числі народних та авторських казок.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на нашу думку, театралізована ігрова діяльність має позитивний вплив на розвиток емоційної сфери дошкільників із затримкою психічного розвитку, збагачує та розкриває творчий потенціал дітей, сприяє розвитку емоційності, мовлення, мислення і пам'яті, надає можливість дітям вчитися спілкуватися, бачити прояви дружби, хоробрості, співпереживання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексєєв В., Давидов Н. Педагогічні проблеми вдосконалення навчального процесу на основі використання ЕОМ. М.: ВПА, 1988.
2. Аніщенко Н., Саприкіна В. Вплив музично-театральної діяльності на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. 2014. С. 62–70. URL: http://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2014_1/10.pdf (дата звернення 05.04.2022).
3. Афузова Г. В., Федорова І. В. Театралізована гра як засіб корекції емоційної сфери дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2011. С. 316–318.
4. Баташева Н. І. Особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 535–538.
5. Баташева Н. І. Інноваційні технології формування емоційної сфери у дітей із затримкою психічного розвитку. Освіта осіб з особливими потребами : виклики сьогодення : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 червня 2018 року. К. : «Наша друкарня». 2018. 176 с
6. Выготский Л. С. Педагогическая психология. М., 1991. 480 с.
7. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / упоряд. І. В. Молодушкіна. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 167 с.
8. Лазаренко В. В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку у театралізованій діяльності. *Молодий учений*, №12 (76) грудень, 2019. С. 279–282. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1234/1199> (дата звернення 23.06.2022).
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М., 1989. 781 с.
10. Руденко Л. М. Міжособистісні стосунки дітей з розумовою відсталістю як детермінанта агресивної поведінки. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки*. 2014. Вип. 121. С. 197–205.
11. Трофайла Н. Д. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Випуск 1.45(106)*. 2014. С. 155–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2014_1.45_35. (дата звернення 23.06.2022).

12. Шульженко Д. І. Емпіричне дослідження особливостей емоційної регуляції у дітей з затримкою психічного розвитку. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2013. Вип. 22(2). С. 294–304.

REFERENCES:

1. Aleksieiev V, Davydov N. (1988) Pedagogicheskiye problemy vdoskonalenniya navchalnogo protsesu na osnovi vykorystannia EOM. [Pedagogical problems of improving the educational process on the basis of the use of the computer] M. (in Russia)
2. Anishchenko N., Saprykina V. (2014) Vplyv muzychno-teatralnoi diialnosti na rozvytok tvorchykh zdibnosti ditei starshoho doshkilnogo viku. [The impact of musical and theatrical activity on the development of creative abilities of senior preschool children] S. 62–70. URL: http://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2014_1/10.pdf (дата звернення 05.04.2022). (in Ukrainian)
3. Afuzova H. V., Fedorova I. V. (2011) Teatralizovana hra yak zasib korektsii emotsiinoi sfery doshkilnykiv iz zatrymkoiu psikhichnoho rozvytku. [Theatrical play as a means of correcting the emotional sphere of preschool children with mental retardation] Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia. S. 316–318. (in Ukrainian)
4. Batasheva N. I. (2016) Osoblyvosti emotsiinoi sfery ditei doshkilnogo viku iz zatrymkoiu psikhichnoho rozvytku. [Features of the emotional sphere of preschool children with mental retardation] Molodyi vchenyi. № 5. S. 535–538. (in Ukrainian)
5. Batasheva N. I. (2018) Innovatsiini tekhnolohii formuvannia emotsiinoi sfery u ditei iz zatrymkoiu psikhichnoho rozvytku. [Innovative technologies for the formation of the emotional sphere of children with mental retardation] Osvita osib z osoblyvymy potrebamy : vyklyky sohodennia : zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii 21 chervnia 2018 roku. K. : «Nasha drukarnia». 176 s. (in Ukrainian)
6. Выhotskyi L. S. (1991) Pedagogicheskaya psykholohiia. [Pedagogical Psychology] M. 480 s. (in Russia)
7. Zahadkovyi svit emotsii. Rozvytok emotsiinoi sfery doshkilnykiv (2011) [The mysterious world of emotions. Development of the emotional sphere of pre-schoolers] / uporiad. I. V. Molodushkina. Kh. : Vyd. hrupa «Osnova». 167 s. (in Ukrainian)
8. Lazarenko V. V. (2019) Rozvytok emotsiinoho intelektu ditei doshkilnogo viku u teatralizovani diialnosti. [The development of the emotional intelligence of children of preschool age in theatrical activity] Molodyi uchenyi, №12 (76) hruden. S. 279–282. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1234/1199> (дата звернення 23.06.2022). (in Ukrainian)
9. Rubynshtein S. L. (1989) Osnovy obshchei psykholohyy. [The basics of general psychology] M.. 781 s. (in Russia)
10. Rudenko L. M. (2014) Mizhosobystisni stosunky ditei z rozumovoiu vidstalistiu yak determinanta ahresyvnoi povedinky. [Interpersonal relationships of children with mental retardation as a determinant of aggressive behavior] Naukovi zapysky Natsionalnogo pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Ser. : Pedahohichni ta istorychni nauky. Vyp. 121. S. 197–205. (in Ukrainian)
11. Trofailya N. D. (2014) Emotsiinyi rozvytok ditei doshkilnogo viku. [Emotional development of preschool children] Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Vypusk 1.45 (106). S. 155–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2014_1.45_35. (дата звернення 23.06.2022). (in Ukrainian)
12. Shulzhenko D. I. (2013) Empyrychne doslidzhennia osoblyvosti emotsiinoi rehuliatsii u ditei z zatrymkoiu psikhichnoho rozvytku. [An empirical study of the features of emotional regulation in children with mental retardation] Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Serii : Sotsialno-pedahohichna. Vyp. 22(2). S. 294–304. (in Ukrainian)